

ОСОБЕНОСТИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ФИЗИКА ПРИ СЪЗДАВАНЕТО НА ЦЕНТРАЛНОТО ЕПАРХИЙСКО УЧИЛИЩЕ В ПЛОВДИВ

Ганка Камишева

*Институт по физика на твърдото тяло – БАН
e-mail: gkamish@issp.bas.bg*

УВОД

Основоположниците на обучението по физика през българското Възраждане и написаните от тях първи учебници по физика са подробно разгледани в историческата литература [1]. Това са Найден Геров, Йоаким Груев и Иван Гюзелев. Централното епархийско училище в Пловдив е един от големите образователни центрове на територията на Османската империя през XIX век, в които се преподава физика [2]. Настоящата работа има за цел да обоснове тезата, че в Централното епархийско училище в Пловдив Найден Геров въвежда пълен (гимназиален) курс по физика и подготвя учители, които да преподават физика в непълните български класни училища (прогимназии) от създаването му през 1850 година.

ПРЕДИСТОРИЯ

През последните години е установено, че физиката започва да се преподава за пръв път у нас в двустепенните български училища. През 20-те години на XIX век прогимназиален курс по физика въвеждат гръцките възпитаници Емануил Васкидович – в Свищов [3], и Иван Селимински – в Сливен [4]. В програмите на създадените от тях двустепенни училища физиката е самостоятелен учебен предмет. Двете степени на тези училища отговарят на съвременната начална и прогимназиална степен. Емануил Васкидович преподава физика в горната (прогимназиална) степен на училището в Свищов по учебника по опитна физика и химия на Константинос Вардалахос до 30 август 1847 година. Васкидович носи със себе си в Белград ръкописа на прогимназиален учебник по физика през 1845 година, но не успява да го отпечата [5]. Няма данни за учебника, по който Иван Селимински преподава физика.

След 1835 година в Габрово е поставено началото на класната училищна система. Класното училище се изгражда над началното (взаимното). Класовете в него се броят от първи до шести (в Пловдивската гимназия), от първи до седми (в Габровската гимназия) и от първи до осми (през периода 1909–1948), като първи клас отговаря на съвременния пети клас.

Пламен Радев определя „новобългарската просвета“ като „обучение чрез книги, написани на новобългарски език“ [6]. Този показател е важен, но не трябва да бъде решаващ, когато оценяваме обучението по физика през първата

половина на XIX век. Има документални данни, че първоначално обучението по физика в българските двустепенни, а по-късно и в класните училища на територията на Османската империя е ставало по записи. Тази практика се променя частично след отпечатването на учебника по физика на Найден Геров. Учениците в Централното епархийско училище в Пловдив си спомнят, че при тях са идвали учители от съседните села с молба да им препишат някой учебник.

ПЪРВО БЪЛГАРСКО СРЕДНО ПЕДАГОГИЧЕСКО УЧИЛИЩЕ ЗА ПОДГОТОВКА НА ПРОГИМНАЗИАЛНИ УЧИТЕЛИ ПО ФИЗИКА

Централното епархийско училище в Пловдив е най-старото българско средно педагогическо училище, отворено преди Кримската война. То е създадено от Найден Геров в Копривщица през 1846 година и е пренесено от него в Пловдив през 1850 година като горна самостоятелна степен на средно педагогическо училище. Наричат го още главно или средоточно училище и до 1878 година в него се подготвят прогимназиални учители по физика.

Утвърдено е мнението, че руският възпитаник Найден Геров създава нов тип училище. Не е възможно то да е „надстройка над взаимното (основно) училище“ [7]. Терминът взаимно училище идва от взаимоучителния метод на преподаване, който се използва по това време в началните училища. Разглеждането му като „самостоятелно класно училище“ [1, с. 77] е по-правилно. Централното епархийско училище в Пловдив е „самостоятелно“ училище, което е „надстройка“ над основните (непълни класни) училища, защото в страната вече има училища, в които се преподава прогимназиален курс по физика.

Училище „Св. Св. Кирил и Методий“ е създадено в Пловдив като горна самостоятелна степен на педагогическо училище. За педагогическия му характер научаваме от Найден Геров, който пише, че „Православного Болгарского Училища Св-хъ Кирилла и Методия въ Филиппополе“ има за цел да готви учители: „Поехавъ въ Россию для получения образования съ темъ, чтобы потомъ передать по возможности своимъ соотечественникамъ, Болгаремъ, приобретения мною познания, по окончанию курса в Одесскомъ Ришелевскомъ Лицее, я возвратилься на родину и для достижения предположеной цели воспользовался благотворительностью некоторыхъ изъ гражданъ Филиппополя, моихъ родственниковъ, чтобы положить начало учебному заведению съ целью образовать в немъ учителей и священниковъ по возможности для края“ [8].

Училището на Найден Геров е създадено в Копривщица през 1846 година. Сред първите му ученици е Йоаким Груев, който учи в Копривщица от 1846 до 1849 година и по-късно преподава физика и превежда учебници по физика. Номерацията на класовете в училището на Найден Геров в Копривщица е обратна. Най-горният клас^е наречен „първи чин“. Изграждането на трите най-горни „чина – III, II и I“ в Копривщица от Найден Геров [1, с. 75–76] е едно от доказателствата, че училището му е горна степен, надстройка над останалите отворени в страната класни училища. Подобна номерация се среща в Русия по

това време [9]. По-късно Найден Геров се отказва от термина „чин“ и го заменя с утвърдената у нас дума „клас“.

До 1868 година Централното епархийско училище в Пловдив е изградено до пълно шесткласно средно педагогическо училище с начално училище, в което учениците от горните класове да практикуват.

ПЪРВИ ПЪЛЕН (ГИМНАЗИАЛЕН) КУРС ПО ФИЗИКА

Основите на средното образование по физика в България са положени от Найден Геров в Централното епархийско училище в Пловдив. Той пръв въвежда гимназиален курс по физика и подготвя учебник за него. По обем и съдържание учебникът по физика на Найден Геров не отстъпва на отпечатаните по-късно гимназиални учебници по физика на А. Гано и Иван Гюзелев.

През 40-те години на XIX век прогимназиален курс по физика се преподава в голям брой български училища. За нуждата от прогимназиален учебник по физика говорят не само двете обяви за печатане на учебник по физика, но и големият брой спомоществователи на първия български учебник по физика. Найден Геров, който има полувисше образование от Стопанския отдел на Ришельовския лицей в Одеса, написва пълен учебник по физика, но издава само първата му част. От нея предварително са закупени над 700 броя от спомоществователи, които спонсорират издаването му. Средствата, които Найден Геров изразходва, за да отпечата „*Изводъ отъ физика*“ в Белград от 24 май до 19 октомври 1849 година, възлизат на 9739 гроша [10, л. 29]. Големият разход и отсъствието на други училища, в които да се преподава гимназиален курс по физика по това време обясняват неотпечатването на втората му част.

Когато говорим за учебника на Найден Геров, имаме предвид и двете му части. „*Изводъ отъ физика*“ на Найден Геров по обем и съдържание не отстъпва на гимназиалните учебници по физика на Е. Ленц (1846), А. Гано (1869) и И. Гюзелев (1874). В някои отношения дори превъзхожда някои от тях. Например Ленц използва термина „*теплород*“, който Найден Геров избягва. Гимназиалният учебник на Е. Ленц „*Ръководство към физике*“ е елементарен теоретичен курс по физика, който не съдържа описание на физически уреди. За разлика от него и трите български гимназиални учебника по физика (на Н. Геров, А. Гано и И. Гюзелев) са експериментални курсове. Те дават описание на голям брой физически уреди и апарати.

В научно отношение Иван Гюзелев поднася физическите закони по-строго. Той въвежда за пръв път в българската учебна литература по физика математически формули и задачи. Иван Гюзелев има висше физико-математическо образование, получено в Одеса през 1871 година. Гимназиалният му учебник „*Ръководство къмъ физиката*“ е отпечатан през 1874 година и е преиздаден през 1895 година. Включените в него физически задачи са 84. Те са дадени в края на пет от общо десетте раздела на учебника, озаглавени: „*За тежината и частичните сили*“ – с 13 задачи [11, с. 61–66], „*За капливите*“ – с 21 задачи [11, с. 98–107], „*За въздухообразните*“ – с 16 задачи [11, с. 144–152], „*За топлината*“ – с 20 задачи [11, с. 207–215], и „*За звукътъ*“

– с 3 задачи [11, с. 240–242]. Физическите задачи са решени с действията събиране, изваждане, умножение, деление, степенуване и коренуване.

През 70-те години на XIX век вече съществуват четири български училища, в които се преподава гимназиален курс по физика. Три от тях са на територията на Османската империя. Това са семинариите в Пловдив и в Лясковец и гимназията в Габрово. Училището в Лясковец е семинария, в която Иван Гюзелев преподава гимназиален курс по физика от 1876 година.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Традицията, създадена в Централното епархийско училище в Пловдив за подготовка на учители по физика, продължава при създаването на първия български университет. В него първоначално се водят спорове за педагогическо или университетско образование. Първият български университет отваря врати в София като педагогически курс през 1888 година, по-късно е наречен висше училище и от 1904 година е университет. В него се подготвят учители по физика от 1889 година до днес.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. М. Борисов, А. Ваврек, Г. Камишева, Основоположници на обучението по физика в България, НП, София, 1988, с. 65–176.
2. Г. Камишева, М. Борисов, Обучението по физика в българското класно училище „Св. Св. Кирил и Методий“ в Пловдив до Освобождението, Светла летопис, 1988, с. 38–52.
3. Г. Камишева, Физиката в Свищовското училище на Емануил Васкидович, Светът на физиката, 1993, кн. 3, с. 168–172.
4. А. Ваврек, Г. Камишева, М. Борисов, Приносът на гръцките и елино-българските училища за преподаване и популяризиране на физиката сред българите, Списание на БАН, 1993, кн. 2, с. 70–77.
5. Е. Васкидович, Прескорбное оправдание, Будим, 1846, с. 21.
6. П. Радев, История на българското образование, Пловдив, 2002.
7. М. Парушева, Найден Геров и превръщането на Пловдивското училище „Св. Св. Кирил и Методий“ в център на българското образование преди Кримската война, Найден Геров в историята на българската наука и култура, изд. БАН, София, 2002, с. 201–239.
8. Из архивата на Найден Геровъ, кн. 1, Кореспонденция съ частни лица А–Л, Под редакцията на Т. Панчев, Изд. БАН, 1911, с. 7.
9. И. Михневич, Исторический обзор сорокалетия Ришельевского лицея с 1817 до 1857 год, Одесса, 1857.
10. НБКМ, БИА, ф. 22, а. е. 612.

НАУЧЕН СИМПОЗИУМ

**Развитие и разпространение
на физическите знания
в България**

Пловдив
10 май 2005